
ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум и приручник
за предшколски узраст

ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум и приручник
за предшколски узраст

Сарајево, 2017.

Наслов: Етика и антикорупција: Курикулум и приручник за предшколски узраст

Ауторке: Нина Нинковић и Вања Елезовић

Издавач: Удружење ИНФОХАУС у партнерству са Центром за развој медија и анализе и Омладинским комуникативним центром

Лекторка: Бранка Мркић – Радевић

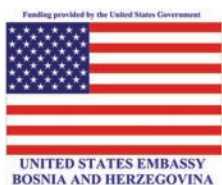
Година издавања: 2017.

Тираж: 375 примјерака

Дизајн и ДТП: CPU Printing company д.о.о., Витомира Лукића 14, 71210 Илица, Сарајево

Штампа: Блицдрук д.о.о., Фемалуша 8, 71 000 Сарајево

Напомена: *Изрази написани у само једном граматичком роду односе се подједнако на женски и мушки род*

Публикација је објављена у склопу пројекта “Ко се боји корупције још? Ми не!”. Објављивање ове публикације је дијелом финансирано грантом Министарства иностраних послова Сједињених Америчких Држава (Department of State). Мишљења, налази и закључци који су овдје наведени припадају ауторима и не одражавају нужно мишљења, налазе и закључке Министарства иностраних послова Сједињених Америчких Држава.

САДРЖАЈ

КУРИКУЛУМ	6
Увод	6
Шта је корупција	7
Појавни облици корупције	8
Узроци корупције	10
Посљедице корупције	11
Зашто је битно учити о корупцији	12
Основни појмови	13
Контекст	14
Додирне тачке дјецe с корупцијом у њиховој непосредној околини	14
Како размишљају дјецa у овом узрасту	14
Петогодишњаци	15
Шестогодишњаци	17
О чему требају учити дјецa овог узраста и које методе дају најбоље резултате	18
Главни дио	22
Циљ одгоја и образовања из области етике и антикорупције	22
Закључак	25
ПРИМЈЕРИ/ПРИЈЕДЛОЗИ АКТИВНОСТИ	27
Активности за узраст од пет година	27
Прва тема: Пријатељство	27
Друга тема: Етика и антикорупција	30
Трећа тема: Подршка и повјерење	34
Пројекат за узраст од пет година	37
Тема пројекта: Пријатељство	37
Активности за узраст од шест година	40
Прва тема: Поштење	40
Друга тема: Пријатељство	45
Трећа тема: Етика и антикорупција	48
Пројекат за узраст од шест година	56
Тема пројекта: Подмићивање, мито - “Ко се боји вука још?”	56
КОНТАКТИ ИНСТИТУЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ПРИЈАВУ КОРУПЦИЈЕ	59
ОСТАЛИ КОРИСНИ ИЗВОРИ (ПУБЛИКАЦИЈЕ)	60

КУРИКУЛУМ

Увод

Корупција постоји откако постоји и државно организовање људске заједнице, а њена присутност кроз историју све до данашњих дана потврђује да је корупција својствена свим државним уређењима без обзира на политичко уређење, регионалну или вјерску припадност. Корупцију је немогуће у потпуности искоријенити, али је се може сузбити политичком вољом, правним нормама и промицањем антикорупцијског свјетоназора (Каиден, 1988).

То је феномен о којем се данас пуно говори, а који је донедавно био на самом рубу економских истраживања. Већој пажњи научне и шире јавности за проблеме корупције допринијели су уопштено глобализација и јачање свијести о негативним учинцима корупције на друштвено-економски развитак. У БиХ је сузбијање корупције не само задани политички критериј којег ваља испунити за чланство у Европској унији, већ и нужна претпоставка економског благостања и друштвеног напретка.

Све до деведесетих година прошлог вијека емпиријске студије учинака корупције на економски и друштвени развој биле су изузетно ријетке, захваљујући првенствено недостатку систематизованих података о присутности корупције. Данас, међутим, међународне организације израђују и јавно објављују показатеље перцепције корупције за велики број земаља у свијету што пружа могућност *"benchmarking"* положаја неке земље према перципираној присутности корупције. Најчешће кориштени показатељи перцепције корупције су Индекс контроле корупције Свјетске банке и Индекс перцепције корупције Транспаренси интернешнала. Премда су показатељи *перцепције* корупције субјективне нарави, будући да се темеље на испитивању мишљења о перципираној разини корупције, засада су једине методолошки конзистентне базе података за анализу корупције.

Као што смо на почетку рекли, корупција се може сузбити, при чему је важно да развијемо став да је то обавеза и одговорност сваког појединца. У промовисању и стварању таквог односа према коруптивном понашању, ако не најважнију, онда једну од важнијих улога има едукација и то од најраније животне доби. Едукација је и темељ превенције као једног од облика борбе против корупције.

Шта је корупција

Корупција у најширем смислу је свака злоупотреба права или овласти над средствима или правима других у циљу властитог добитка или стицања приватних користи (Бурак и остали, 1999), а може бити присутна у јавном и у приватном сектору. Корупција спада у појмове којима је тешко одредити садржај јер се њено значење мијења у различитом временском, друштвеном и политичком контексту. Неке од дефиниција корупције су:

- “Корупција је злоупотреба повјерених овласти за приватну корист.” (Транспаренси интернешнал)
- “Корупција је злоупотреба јавних овлаштења за приватну корист.” (Свјетска банка)
- “Корупција је девијантно понашање дјелатника јавне управе (изабраних или именованих) које није у складу с њиховим задацима по службеној дужности, а примјењује се у циљу стицања приватног богатства или статуса појединца, уже породице или повезане групе људи.” (Џозеф Нај, 1967).

Према Деренчиновићу² “корупција је процес у којем најмање двије особе недопуштеном размјеном у циљу остваривања властитих пробитака поступају на штету јавног интереса и кршећи моралну и правну норму повјеђују темеље демократског развоја, правну државу и владавину права”. То укључује дјелатности као што су подмићивање, непотизам, те злоупотребу положаја за личну корист.

² Деренчиновић, Д. (2001) Мит(о) корупцији. НОСЦИ, Загреб

Основно је обиљежје корупције да она произлази из јавних овлаштења и дискрецијске моћи у доношењу одлука, те се најчешће говори о политичкој или административној корупцији. Политичка корупција је присутна међу високим државним дужносницима и политичарима који имају право доношења политичких одлука, односно повјерене високе овласти из којих произлази и велика одговорност да ће при обнашању дужности заступати јавне интересе. То је корупција на високој разини (*engl. grand corruption*), за разлику од административне или бирократске корупције (*engl. petty corruption*) која се односи на дјелатнике јавне управе задужене за provedбу одлука, прописа и мјера политике (Амундсен, 1999).

Појавни облици корупције

Корупција као изузетно штетна друштвена појава без сумње нарушава темељне друштвене вриједности. Заузима многобројне облике с различитим судионцима, околином, улозима, техникама и различитим облицима културне прихватљивости. У литератури се наводе различите класификације корупције овисно на којем подручју се јавља и с обзиром на облик који поприма.

Деренчиновић³ разликује индивидуалну, системску, посредну и такмичарску корупцију.

Индивидуална корупција - Ради се о корупцији малих, обичних људи. Индивидуална корупција се у највећем броју случајева појављује као класично подмићивање. Ради се о корупцијској позицији активног подмићивача, даваоца мита, учесника у процесу корупције на чију се иницијативу процес и одвија. У функцији пасивног подмићивача је прихватање иницијативе активног подмићивача и пристајање закључивања споразума о корупцији. У многим ситуацијама активни подмићивач само је условно активан у смислу предузимања иницијативе. Често је испровоциран и потакнут активностима, најчешће посредника, тј. једноставно је присиљен постати активан.

³ Деренчиновић, Д. (2001) Мит(о) корупцији. НОСЦИ, Загреб

Системска корупција - Системска корупција резултат је посебности одређеног система који у циљу свога одржања не бира методе и средства аутономног функционисања. Једначина системске корупције гласи:⁴

$$K = M + D - O$$

К – корупција

М – монопол

Д – дискреција

О – одговорност

Посредна корупција - Код посредне корупције проблем је у томе што се мотив корупције тешко може одредити. Темељ је такве праксе: подржи мој приједлог, па ћу ја подржати твој, итд. Такво дјеловање значи да јавни службеници поступају, с једне стране за добробит својих гласача, за добробит читаве државе, као и за своје властито добро, односно интерес за реизбор или неке друге будуће политичке амбиције.

Такмичарску корупција - Такмичарска корупција је понајвише у вези са свијетом спорта. Притом се не смију испустити из ума и друга подручја гдје се готово свакодневно догађа такмичарска корупција (нпр. подручје јавних набавки). Темељ разлике у односу на индивидуалну корупцију је у томе да код индивидуалне корупције на потенцијалној активној страни нема конкурента којег корупцијом ваља прескочити.

Остали појавни облици корупције:

Административна: Тиме упосленици у јавној управи одузимају грађанима загарантовано им право на кориштење јавних услуга према прописима који вриједе за све грађане једнако (Ситунгкир, 2004). Најчешћи облици административне корупције јављају се кад упосленик у јавној управи за мито или добивену противуслугу непрописно изда дозволе и потврде, омогући повољнији третман

⁴ Арас, С. (2007) Корупција, Правник, 41, 1 (84), Загреб

у пружању јавних услуга, или омогући избегавање казне или плаћања пореза.

Тзв. **улична корупција** која обухвата све облике спонтаног поткупљивања јавних службеника или одговорних особа, без претходног плана или посебне најаве примаоцу мита, са сврхом избегавања редовних обавеза или поступања у складу са законом, односно извршења законских обавеза, санкција, остварења неприпадних користи или прекоредним остварењем неких права и сл. За примјер може послужити подмићивање полицајца, цариника, финансијских полицајаца, припадника порезних, тржишних и других инспекцијских служби и других службених или одговорних особа, чије их радно мјесто овлашћује на provedбу јавних или државних овлаштења.

Уговарачка корупција представља склапање штетних уговора, додјелу концесија, грађевинских радова, добивање статуса набављача роба или извршиоца услуга уз уговарање провизије, непоштивањем редовног поступка у вези додјеле тих послова на терет буџетских средстава и сл.

Непотистичка корупција се састоји у попуњавању мјеста, односно функције у власти родбином, пријатељима и познаницима, чиме се нарушава начело једнакости грађана пред законом.

Политичка корупција обухвата свјесно припремање и изгласавање мањкавих или законских аката с правним "рупима", подзаконских одлука тијела извршне власти, па све до обезбјеђења финансијских средстава из тзв. црних фондова спонзора политичких странака.

Узроци корупције

За разлику од класичног криминалца (нпр. силоватеља, убице итд.) који изазива општу осуду јавног мнијења, у многим је културама и друштвима неко ко узима мито синоним за способног, сналажљивог човјека који користи прилику узети од друштва нешто што му припада и што му је ускраћено низом

ограничења. Претпостављива одбрана подмићивача могла би гласити – па сви то раде! Исто тако и подмићеног. Корупција је најприсутнија у “прелазним друштвима”, што је према некима не само неизбежна појава јер служи као инструмент друштвене регулације у условима слабе и неорганизоване јавне власти. То је посебно изражено у земљама у транзицији, новим демократијама. Тачно је да је притисак на јавне службенике да злоупотријебе положај можда већи ако живе близу или испод линије сиромаштва. Ако је сиромаштво узрок корупције (оно не може бити и једини узрок), онда је тешко објаснити зашто су богате, имућне земље преплављене скандалима, од којих је веома мали број везан за оне који би се могли назвати сиромашним или у оскудици. Узроци корупције у Босни и Херцеговини углавном су подударни с узроцима корупције као кажњиве масовне појаве у свијету. Сви ендогени и егзогени фактори који утичу на њену појаву у свијету карактеристични су и за корупцију у БиХ, уз један изузетак. Стање аномије као лома нормативне друштвене структуре и с тим повезано слабљење веза међу људима и опште, социјалне солидарности, неповјерења грађана у законе и власт у већој је мјери карактеристична за БиХ и за остале транзицијске државе, него за остале државе у свијету. У питању је раздобље материјализма, песимизма и неповјерења грађана у законе и власт.

Посљедице корупције

Савремене теорије и емпиријска истраживања сагласне су о негативним учинцима корупције, аргументујући их чињеницом да корупција дјелује као арбитарни порез који повећава трошкове те нарушава учинковиту расподелу ресурса и праведну расподелу дохотка. Корупција повећава доходовну неједнакост и сиромаштво. Приходе од корупције убире мањина која се несразмјерно богати, док су сиромашни слојеви становништва слабијих платежних могућности да издвоје дио дохотка за давање мита (Хасан, 2004).

Корупција највише погађа јавни сектор, директно смањујући приходе државе и доводећи до бројних индиректних, али

изузетно штетних посљедица. То су, прије свега, смањене могућности финансирања школства, здравства и социјалне бриге, те изградње и одржавања инфраструктуре (Танзи и Давуди, 1997). Корупција у јавном сектору огледа се у вишим издацима потребним за државне инвестиције будући да поскупљује јавне набавке и уговоре за изградњу и одржавање инфраструктуре, првенствено прометне. Будући да се корупцијске активности одвијају у домени високе тајности, корупцијом се лако мијењају приоритети јавних улагања с пројеката унапређења образовања и здравства ка пројектима финансирања одбране или инфраструктуре који су по својој природи мање изложени надзору јавности (Шлајфер и Вишни, 1993). У условима високе корумпираности доносиоца мјера економске политике, одабир приоритетних развојних подручја зависи од њихове корупцијске ренте, умјесто о критеријумима развитка националне привреде и напретка у цјелини. Економска је политика мање учинковита у условима високог нивоа корупције (Јаин, 2001).

Како истиче Деренчиновић, корупција као антикултурна појава:

- Отежава афирмацију начела владавине права као нормативни изражај начела једнакости свих пред законом;
- Доводи до неповјерења грађана у законе и власт;
- Негативно утиче на привредни развој;
- Потиче друштвену и индивидуалну неједнакост;
- Негативно утиче на друштвену стабилност и општу социјалну сигурност.

Зашто је битно учити о корупцији

Корупција може бити редукована само уколико општа јавност схвати какве посљедице корупција има, а да би тако било најприје је треба информисати о томе о каквом се злу ради, какве штете наноси друштву и њима лично, те како је препознати и превенирати. Управо ту је од круцијалног значаја васпитање и образовање дјецe и младих из области етике и антикорупције као иницијални фактор промјена опште свијести јавности у

БиХ. Васпитни и едукативни сегменти из етике и антикорупције требали би допринијети основном разумијевању појма корупције, њених узорка, појавних облика и посљедица.

С обзиром на узраст и емоционални развој дјеце предшколске доби (5 и 6 година) најучинковитији начин објашњавања појма корупције јест кроз примјере из њима блиских тема. Односи се то како на сам појам корупције тако и на облике таквог противзаконитог и неетичног понашања, као и на већ споменуте основне појмове. Наиме, за ову доб битно је да дјеца науче препознати поједине случајеве одређеног понашања као лоше, неетичне и супротне моралним и владајућим законским нормама. Није битно хоће ли дјеца запамтити називе самих појмова о којима је ријеч, него да им се да прилика да властитим закључивањем и одлукама разазнају шта је то исправно.

Основни појмови

Подмићивање (нуђење или примање какве услуге, новца или других облика користи да би се донијела каква одлука која је противправна).

Клијентелизам (протежирање, тј. неформална веза између доносиоца одлука и клијената; често се користи и термин патронажа).

Непотизам (стављање породице, пријатеља или познаника у први план приликом доношења одлука).

Проневјера (присвајање повјерене имовине или чега сличног).

Изнуда (захтијевање или остваривање какве користи упоробом силе или пријетње).

Превара (остварење какве користи довођењем друге особе у заблуду, наводећи га да предузме неку радњу на штету своје или туђе имовине).

Сукоб интереса (ситуација у којој јавни службеник има неке професионалне или личне интересе који угрожавају његову објективност).

Злоупотреба положаја (било који други облик понашања којим се служба обавља на начин да се властити интереси стављају испред јавних).

КОНТЕКСТ

Додирне тачке с корупцијом дјеце у њиховој непосредној околини

Дјеца предшколског узраста свакодневно могу бити у контакту с понашањима која се могу сматрати коруптивним. Већ у својој породици могу чути о томе или бити свјedoци поступака које сматрамо коруптивним. Тако нпр. могу чути родитеље и друге чланове породице и њихове пријатеље или путем различитих медија како говоре о давању дарова или новца докторима, томе да без “везе” није могуће добити посао, да полицајци примају новац како не би наплатили казну за саобраћајни прекршај, да дјеца добростојећих родитеља постижу више без труда и сл. Понекад таквим понашањима могу и свједочити директно. Управо стога је битно дјеци од најмлађе доби појашњавати да такви ставови и понашања нису исправни и добри, те им усађивати свијест да то штети и њима, њиховим најближим и цијелом друштву.

Како размишљају дјеца у овом узрасту

Дјеца узраста од 5 и 6 година су, према когнитивној теорији Пиажеа, у предоперационалном стадијуму развоја (овај стадијум обухвата узраст од 2 до 6 година). То је други од четири стадија когнитивног развоја према овој теорији (сензомоторни, предоперационални, конкретно операционални и формално операционални). Иако су Пиажеове идеје допринијеле различитим, па и контроверзним реакцијама стручњака, ипак

су дале значајан допринос разумијевању и тумачењу симултане развојности понашања, тј. развојност једног облика понашања доприноси, развија и изазива други. Конкретно, начин на који дијете инкорпорира искуство у своје егоцентричне концепције свијета; постепеност развоја дјететових моралних вриједности; начин формирања и мијењања имагинација; развој логичког мишљења; способност категоризовања, генерализације и дискриминације и начин учења симболичких система.

Предоперационални стадиј карактерише симболичко функционисање. Наиме, развој говора омогућује представљање предмета симболима и ријечима. Мишљење дјетета је егоцентрично. Дијете сагледава свијет само из своје перспективе и има тешкоћу да препозна постојање и других тачки гледишта осим сопствене. Постепено, егоцентричност уступа мјесто социјализацији и друштвено прихватљивом понашању, што утиче на то да дијете нпр. престаје да лаже, те да не користи недозвољена средства да дође до нечега што жели. У овом периоду дијете почиње да прихвата упуства и налоге који долазе од родитеља и других одраслих и сматра их обавезним. Истовремено почиње и комуникација са другом дјецом. Са развојем говора, осим комуникације долази до појаве мишљења (интериоризација говора) и интуиције (интериоризације акције). Такође, дијете је у стању да врши класификацију предмета, али само на основу једног својства (у исто вријеме).

Петогодишњаци

Они имају више контроле над својим понашањем (у односу на четворогодишњаке) и прилично су независни. Не само да имају бољу равнотежу, моторичке способности и координацију тијела, због чега су у сталном покрету, него показују и интерес за откривање узрочно-посљедичних веза. Истражују околину, нова својства и функције предмета те увиђају сличности и разлике. Могу да усмјеравају и задржавају пажњу на оно што их занима, као и да групишу предмете по неком својству. Показују интерес за бројеве и имају развијену мнемоничку стратегију – памћење понављањем. Занима их како и зашто се нешто догодило и

желе јасно појашњење. Ако дијете може предвидјети шта ће се догодити, моћи ће узроке и посљедице повезати и с властитим понашањем. Зна и да његова дјела имају посљедице и какве су.

Почињу боље схватати односе међу људима и примјећују разлике те постављају питања зашто је неко другачији од њих. Показују већи интерес за игру с другима, него да се играју сами. Већ боље разумију правила, мање се свађају и рјеђе имају изљеве бијеса. Реагују љутњом најчешће због вријеђања поноса. Мање је директне агресије, а више индиректних облика (псовање, ругање, подсмјехивање и слично). Понекад ће бити узрујани када губе, неће се хтјети играти или ће покушати варати у игри. Мале лажи су честе код дјецe ове доби, најчешће да би се заштитили од неуспјеха, да не би разочарали одрасле или се пак боје нешто рећи, те их не треба строго кажњавати.

Петогодишњаци обожавају пуно причати, постављати питања и измишљати приче. Користе прошло, садашње и будуће вријеме и говоре у сложенијим реченицама. Користе апстрактне изразе иако не знају њихово значење. Препричавају приче, могу наставити причу када се то од њих тражи, уочавати нелогичности у причи, измишљати своје приче и крај у познатима. Такође, примјећују грешке у говору других. Кроз комуникацију с људима, учиће прилагођавати свој стил комуницирања, учиће правилно формирати реченице и користити нове ријечи у одговарајућем контексту. Стицање навика читања прича помоћи ће им у лакшем прихватању активности које ће слиједити у наредној години, када слиједи припрема за школу.

Највећи напредак у овом периоду се може видјети у спознајном развоју. Дијете има много више интереса за свијет око себе, много више разумије узрочности те стога постаје мали истраживач. Напредак се види и у социјалном развоју и то тако што дјеца уживају у играма с пријатељима, држе се договора и сл. Но, с крајем пете године, поновно се јавља фаза у којој је дијете емоционално бурно. Не подноси да је неко бољи од њега, не воли да га се критикује, а не воли нити признати кривицу. Ова промјена ће брзо нестати.

Шестогодишњаци

Дјеца овог узраста су једнако знатижељни као и млађа дјеца, али могу боље артикулисати своје мисли. Више их занимају апстрактне теме и постављају питања на која, можда, не можемо одмах и јасно одговорити. Дијете прелази у фазу конкретних операција те је важно помоћи му да лакше схвати оно што предосјећа, а не разумије. Постављаће питања о многим особеностима и односима како у природи, тако и у непосредној социјалној околини, те је важно да на та питања добију одговор.

С обзиром да могу дуже задржати пажњу и остати концентрисана можемо им давати захтјевније задатке и укључивати их у помагање око једноставнијих, свакодневних послова. Понекад воле заповиједати и захтијевати, али воле и знати шта се очекује од њих. Правила им дају сигурност, јер знају шта морају направити и веома су поносни на себе када обаве неки задатак или изврше своје обавезе. Воле да се држе рутине.

Шестогодишњаци ствари виде црно-бијело, а тешко им је видјети средину. Нешто им је или глупо или феноменално, или добро или лоше, или су одушевљени нечим или немају воље за то. Овакав црно-бијели начин гледања на ствари помаже дјетету да организује и контролише свој свијет. Стављањем ствари у двије супротне категорије, дијете учи разумјети да у исто вријеме постоје два различита гледишта.

Дјеца у овој доби често су импулсивна и тешко им је схватити посљедице свих својих дјела. Често не могу схватити утицај властитих поступака све док се не догоди нешто лоше. Понекад се питамо зашто се дјеца понашају лоше и јесу ли свјесна својих грешака. Шестогодишње дијете тек учи разлику између случајних незгода и намјерног понашања. Важно му је објаснити посљедице таквог понашања, те га укључити у поспремање евентуалног нереда. Да би научили разлику између доброг и лошег и шта значи бити поштен, можемо нпр. играти с њима друштвене игре и показати им како бити добар побједник, али и губитник. Објаснити им да се нико неће хтјети играти с њим ако ће варати

или бити агресивни и показивати љутњу на непримјерен начин када губе.

О чему требају учити дјеца овог узраста и које методе дају најбоље резултате

Когнитивистичке теорије личности оствариле су значајне импликације на васпитно-образовну праксу, на свим нивоима васпитања и образовања, промовишући значај сопствене активности дјетета у доласку до нових разумијевања. Наведене импликације условиле су другачији приступ како циљу учења, тако и примјену другачијих метода и начина учења и васпитања. Нагласак се ставља на појмове и генерализације, насупрот знања у вези са чињеницама. Фокус је на учењу као процесу откривања важних принципа и односа, у којем је важна и примјена знања.

Како би се код дјеце развиле потребне врлине, неопходно је формирати појмове, вјештине, али и обезбиједити емоције и искуства која ће им то омогућити. Пријатељство је једна од најважнијих вриједности коју требамо развијати код дјеце овог узраста, као и поштење и друге врлине које ће му сутра омогућити складан живот. Ове, као и многе друге вриједности, настају и учвршћују се на темељу међусобних односа између дјеце и људи уопште, а преко васпитних утицаја.

Знање о томе шта се смије, а шта се не смије радити и које понашање је прихватљиво, представља основни стуб и камен темељац у развоју поштења, одговорности и уопште антикоруптивног понашања у будућности. Развој ових вриједности на предшколском узрасту, темељи се на знању о томе зашто поштено/исправно понашање помаже у стицању добрих и правих пријатеља. За остваривање ових циљева важно је да дијете жели да уради нешто корисно за друге без очекивања надокнаде и без прорачунатог интереса, да покаже да поштује друге, да је искрено у односима, да манифестује избјегавање лажи и преваре. Тешко да дијете на овом узрасту може разумјети поштење, праведност, одговорност и сл. као особине или као општи концепт. Али може разумјети појединачна понашања

која смо споменули, која омогућују дјетету да постепено, преко појединачних образаца понашања, развије и консолидује жељене врлине. Да би дијете знало и разумјело нпр. ко је добар пријатељ и зашто, како се понашају добри пријатељи, морамо га довести у конкретну ситуацију да спозна да је пријатељ неко ко се брине о својим друговима, ко се труди да направи нешто добро у корист својих другова, неко ко дијели своје играчке и разговара са другом дјецом, ко се не туче са својим другарима и слично.

Ове вриједности се могу подучавати на различите начине и на свим узрастима. Не треба заборавити да дјеца на првом мјесту уче имитацијом, односно угледањем на одрасле узоре, а тек касније и вршењем радњи које у себи подразумевају споменуте вриједности. Одрасли су веома важни у развоју дјеце и њиховом васпитању и важан је њихов однос према дјеци, те понашања и врлине које и они сами манифестују.

Игра је водећа активност на предшколском узрасту, најприроднији облик активности дјетета, као и основни и најефикаснији начин учења. Кроз игру дјеца уче о себи, другима и свијету око себе. Уче да се брину о себи и другима. Активност у игри је израз дјететових психофизичких потреба, емоција, социјалних тежњи, али и утицаја друштвене средине, што је за васпитање и образовање веома важно. Игра омогућује дјетету да изрази различита осјећања, да покаже потребу за другом дјецом. У игри је дијете максимално активно и емоционално ангажовано, што потпуно одговара психофизичким потребама дјеце у развоју. Игра захтијева ангажовање врло сложених менталних процеса, а при том се дјеца одгајају, уче, усвајају вриједности и ставове, развијају осјећај припадности групи и способност тимског рада.

Игра има велику улогу у свестраном и хармоничном развоју дјеце. Дјеци је потребна подршка и усмјеравање како би усвојила правилне ставове, вриједности и понашања. А активности игре су одличан контекст за такву подршку, јер нуде бројне могућности за демонстрацију понашања заснованих на позитивним ставовима и вриједностима, које као такво

даје позитивне резултате, како у дјетињству у игри, тако и касније у животу појединца. Дјеца која изграде позитивне ставове и вриједности имају више поштовања према себи и другима, више повјерења у себе, већу самодисциплину, боље међуљудске вјештине, те самим тим и боље социјалне односе. Имају изграђену јачу основу за доношење добрих одлука, како за себе, тако и за друге, јачу основу за рјешавање проблема и конфликта, те већу способност да се одупру свим изазовима с којима се срећу у друштвеној заједници, укључујући и корупцију. То није више само добробит за дјецу и њихове породице, него и за цијелу друштвену заједницу.

Дјеца узраста 5 и 6 година обично су спремна да играју једноставне кооперативне игре. Претпоставља се да су имали довољно времена за индивидуално истраживање властитих способности, односно индивидуалну игру, те им је сада потребна нека друга врста истраживања и спремни су да се укључе у једноставније групне игре. Иако ће им требати мало више времена или понављање да запамте правила игре, која ће можда покушати и промијенити, дјеца овог узраста уживају у кооперативним и једноставним такмичарским играма, те играма које захтијевају рад дјеце у малим тимовима. Разумију концепт дијелења и чекања свог реда, иако нису увијек спремни да то раде. Дјеца овог узраста не воле да чекају на ред, те зато треба избјежавати активности које то захтијевају.

Дјеца од 5 и 6 година воле игре које захтијевају стално кретање већине оних који учествују у игри. Притом не треба занемарити да је дјецу веома важан осјећај сигурности, како физичке, тако и емоционалне. Радије ће учествовати у активностима и бити ефикаснији уколико се осјећају сигурним. Свако дијете има различите потребе, али сва дјеца имају потребу за подршком, поштовањем и сигурности. Да би одговорио на личне потребе и интересовања дјеце, васпитач мора бити флексибилан. Његов задатак је како да одабаре и усмјери једну активност мање или веће групе дјеце, тако и да предложи дјецу да испробају неку активност по властитом нахођењу, те да посматра и говори дјецу о активности коју су изабрали.

Правила игре и уопште активности које се организују с дјецом требају бити позната дјеци од самог почетка. Треба настојати, када год је то могуће, укључити дјецу у успостављање правила. Дјеци треба објаснити шта правила значе, али им их треба и демонстрирати/показати шта и како треба да раде. Када дајете упутства за активност или игру, укључите и примјере о томе како дјеца могу бити пажљива и обзирна према другима. Потребно је бити сигуран да су сва дјеца разумјела правила и уопште оно што им говорите. Важно је да користите једноставна питања, те да се у њима држите чињеница, као и да се у активностима фокусирате на једну идеју. Постављајте једно по једно питање. Да бисте одржавали дискусију, потребно је да повезујете коментаре, те да потражите везу између одговора и наредног питања. Након што поставите питање, дајте дјеци времена да размисле. Некада 30-ак секунди изгледа превише, али је то знатно већа могућност да дијете одговори. Одговори дјеце на овом узрасту најчешће су кратки, често свега једна или двије ријечи, те је потребно да их подстичете похвалом или потпитањима, да кажу нешто више. Сву дјецу треба охрабривати да дају одговоре.

Важно је и да васпитач препозна и похвали добро понашање дјеце, било позитивним коментарима, било неким једноставним гестом који показује одобравање (осмијех, климање главом, пљесак). Подстицање и демонстрација доброг понашања је неизоставна "стратегија". Никада не треба пропустити похвалити фер игру и тимски рад. Такође, потребно је подстицати и усмјеравати дјецу да међусобно комуницирају, а не да комуницирају само са васпитачем. Активност и игру треба прилагодити тако да омогући свој дјеци да учествују.

Важно је упознати родитеље са понашањима њихове дјеце, те их подстицати да и они похвале часно и добро понашање. Потребно је с родитељима разговарати и о начинима развоја таквих стилова понашања и уопште о начинима за унапређење развоја личности дјеце. У ту сврху могуће је организовати активности/ церемоније на којима ће се прослављати лијепо понашање.

Колико су дјеца овог узраста нешто добро савладала, најбоље можемо сазнати пажљиво их посматрајући и слушајући. Посматрати треба да бисмо видјели: која дјеца успјешно рјешавају задатке; која дјеца раде и играју се сама; која дјеца гледају и опонашају оно што други раде; која дјеца воде рачуна да сви буду укључени у игру; колико и која дјеца обраћају пажњу на вас или једни на друге током дискусије; како се понашају појединци који се не осјећају угодно у некој игри или им треба више времена да заврше задатак итд. А пажљивим слушањем можемо чути: шта дјеца говоре једна другима; на који начин се обраћају вама или другој дјецы током дискусије и игре; колико је дјецы лако да опишу своја осјећања; која дјеца најчешће причају а која не говоре ништа; каква питања постављају; на који начин повезују игру и игровну активност са ситуацијама из свакодневног живота; на који начин реагују када схвате да су захтјеви и задаци за њих претешки итд.

ГЛАВНИ ДИО

Циљ васпитања и образовања из области етике и антикорупције

Корупција је присутна у нашем друштву и ту чињеницу не можемо занемарити. Дјеца се од најмлађе доби сусрећу с тим појмом. У већини случајева нитко им га поближе не објашњава нити их упућује на штетност корупције. Они, најчешће, једноставно прихвате (или не прихвате) тај појам као нешто негативно, а зашто је тај појам негативан – не знају.

Стога је циљ антикорупцијског васпитања и образовања да омогући дјецы промишљање о том, за њих, апстрактном појму, усвајање неких нових знања, али превентивно изградњу одређених ставова и вриједности. Не на начин да им те ставове наметне одгајатељ, него тако да сами дођу до закључка о позитивном или негативном утјецају таквог понашања. Важно је код дјецы развијати критичко мишљење и логичко закључивање и аргументовање. Битно је појаснити дјецы сам

23 Етика и антикорупција: Курикулум и приручник за предшколски узраст

појам “корупција”, указати им на то да је корупција негативна, те на дјечи прилагођен начин показати опасности које корупција може имати за неке темељне људске вриједности попут љубави, пријатељства, достојанства, породице и друштва.

У складу с тим, циљ васпитања и образовања из области етике и антикорупције је:

- Развијање антикорупцијске свијести код најмлађих;
- Развијање свијести о пожељним и моралним вриједностима, те способности за правилно морално расуђивање и доношење исправних одлука;
- Упознавање са појмовима као што су превара, мито/подмићивање и слично, као непожељног и неприхватљивог понашања;
- Развијање критичког мишљења и способности уочавање друштвено прихватљивог понашања;
- Развијање социјалних компетенција дјече;
- Развијање способности процјене властитог понашања, те одговорности према себи и другима, кроз специфичне искуствене активности.

Очекивани резултати су:

- Способност дјече да препознају поштено и праведно понашање у својој непосредној околини;
- Способност да препознају када се сами понашају поштено и праведно;
- Способност препознавања друштвено прихватљивог понашања.

Даља операционализација циљева и очекиваних резултата могућа је и пожељна у оквиру разраде конкретне активности.

С обзиром да су циљеви из области антикорупције компатибилни, некад и идентични са циљевима предшколског васпитања и образовања који су усмјерени према појединим аспектима развоја, препоручљиво је да се циљеви и исходи

едукације из области антикорупције интегришу и остварују заједно са осталим циљевима дефинисаним програмима предшколског васпитања и образовања. Интегрисани курикулум, који у потпуности одговара природи дјетета, омогућује ефикасну и адекватну интеграцију и инкорпорирање циљева и исхода који се односе на област етике и антикорупције са мрежом исхода која је дефинисана за сва четири аспекта развоја, физички, социјално-емоционални, интелектуални и развој говора, комуникације и стваралаштва. С обзиром да су исходи изражени терминима дјечијег понашања и представљају оно што предшколско дијете зна, умије и може или ће моћи да уради, те које ставове и вриједности има развијене на одређеном узрасту и након процеса учења, интеграција исхода који се односе на антикорупцију на неки начин се чини логичном и природном. Такође омогућује и ефикасну интеграцију садржаја који се односе на етику и антикорупцију са садржајем учећих и играликих активности, такође за сваки аспект развоја.

Листа тема које би требало обухватити оваквим видом васпитања и образовања тичу се управо главних појмова који се везују за корупцију. У антикорупцијском програму за предшколски узраст, тему не треба посматрати као наставну тему, јер се она овдје не спомиње у том значењу, нити контексту. Као што је наведено, ријеч је о кључним појмовима који се везују за корупцију, а који су операционализовани кроз циљеве и посебно очекиване исходе, а изражени су терминима дјечијег понашања. Неке од тема дате су у наставку у примјерима активности за узраст од 5 и 6 година. Најучинковитији начин да се дјеци ове доби приближи проблем корупције и неетичног понашања јесу стварни или замишљени случајеви о којима ће они моћи расправљати и сами закључити гдје су границе етичног. Треба им дати прилику да се сами суоче с одређеном етичком дилемом и донесу одлуку о тому како би требало исправно поступити и зашто. Оно што је нарочито важно у употреби оваквих метода је да дјеца стекну разумјевање да чак и најситнија дјела корупције, неетичког понашање, имају озбиљне посљедице за друштво, те да чак и “мања” кршења етичких норми постављају основу за каснија озбиљнија дјела, као што су она која се сматрају корупцијом.

Методe за остваривање постављених циљева и форме реализације активности су разноврсне и не би требале бити униформне. У литератури, а и у појединим програмима предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини помињу се следеће: игра, као најповољнији природни оквир за учеће и игровне активности; посматрање и демонстрација садржаја којима се утиче на све врсте чулног опажања; метода разговора заснована на комуникацијским потребама дјецe; метода стимулисања и храбрења на активност и слично.

Адекватна форма рада је и рад по центрима активности, што омогућује потпуно уважавање потреба и интереса дјетета и компатибилна је са интегрисаним курикулумом. То не значи да друге форме реализације активности које се иначе користе у предшколској установи нису примјерене.

ЗАКЉУЧАК

Проблем корупције није важан само за нашу земљу. С овим проблемом се боре и многе земље у окружењу. До позитивних резултата, тј. спречавања корупције и унапређења друштва, може се доћи само превентивним приступом и упознавањем дјецe кроз едукативне програме. У том контексту васпитање и образовање можемо посматрати као најважније расположиво средство за потицање дубљег и складнијег људског развоја, а тиме и за смањење глади, сиромаштва, незнања, угњетавања, па и корупције.

Васпитно-образовна установа има задатак да припреми дјецу како би била осјетљива на друштвено штетне појаве. Самим тим има и могућност да се активније укључи и да у своје програме/вртићке курикулуме интегрира едукацију дјецe о корупцији, односно превенцији исте.

Корупција представља оно што је непоштено, незаконито и неморално у друштву, њоме се крше моралне и правне норме. Претпоставља се да ће едукација дјецe о овом проблему и

подизање свијести на виши ниво имати за циљ смањење ове појаве. И због тога интегришите тему, тачније циљеве и исходе везане за тему етика и борба против корупције са циљевима и исходима активности које реализујете у вртићким групама. Заинтересујте дјецу за ову тему те им укажите на значај превенције корупције. То треба да учинимо на начин који ће дјечи бити занимљив и довољно динамичан да би се одлучили активно учествовати у активностима, уз неизоставно анализирање примјера из свакодневног живота, блиских дјечијем искуству.

ПРИМЈЕРИ/ПРИЈЕДЛОЗИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТИ ЗА УЗРАСТ ОД ПЕТ ГОДИНА

Прва тема: Пријатељство

Активност: Желим да будемо пријатељи

Циљ активности:

- Развијање поштовања према другима;
- Успостављање добрих односа са пријатељима;
-

Исходи:

- Дјеца могу да кажу шта воле код друге дјеце;
- У могућности су да наведу особине и поступке који су им важни код пријатеља, као и оне које не желе да имају њихови пријатељи;
- Могу да илуструју наведене особине и поступке;
- У могућности су да наведу особине и понашања које они желе да имају и манифесују како би били добри пријатељи;
- Желе да помогну другима да изврше своју обавезу.

Потребан материјал:

- Лопте
- Папир за цртање
- Бојице и оловке

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио (окупљање дјеце)

Васпитач почиње активност тако што пита дјецу шта мисле о пријатељству, кога сматрају пријатељем и зашто.

Други дио

Слиједи игра “Ја волим”, у којој дјеца имају задатак да кажу шта им се свиђа у ономе што раде друга дјеца.

- Подијелите дјецу у групе од 6 - 8 чланова.
- Свака група треба да сједне у круг.
- Дајте једном дјетету у свакој групи лопту.
- Објасните им и покажите да:

Дијете које има лопту треба да је закотрља према неком другом дјетету у групи. Затим треба да каже нешто лијепо о дјетету које је ухватило лопту (нпр. “Свиђа ми се Ана зато што је увијек фина”, “Свиђа ми се Тахир јер се стално смије”, “Свиђа ми се како Јован игра фудбал”, “Свиђа ми се Антонија јер лијепо пјева” итд.)

Варијација: Тражити од дјетета да затвори очи док котрља лопту. Када отвори очи видјеће код кога је лопта и потом треба да каже шта му се свиђа код те особе.

Игра се завршава по нахођењу васпитача, а према исказаном интересу дјеце.

Трећи дио

Треба обратити пажњу на то да ли дјеца дијеле идеју о томе које особине су им важне код пријатеља, те да ли им се свиђа да чују добре ствари о себи.

У овом дијелу, активност можемо проширити додатним питањима као нпр.

- Које особине желите да има ваш најбољи пријатељ или како желите да се понаша ваш најбољи пријатељ?
- Које особине друге дјеце бисте вољели да имате и сами?
- Које особине не желите да има ваш најбољи пријатељ?
- Које особине ви не желите да имате? Зашто?

Васпитач закључује активност сумирањем свега реченог, особина које су дјеца навела да одликују њихове пријатеље и оних за које не желе да имају њихови пријатељи, уз навођење разлога за такве ставове.

Четврти дио (евалуација)

Кратак разговор инициран питањима:

- Шта је то што можемо урадити да бисмо били добри пријатељи?
- Шта је то што не требамо радити ако желимо бити добри пријатељи?

Слиједи илустровање понашања и поступака који граде пријатељство, који су пожељни, те оних који нису пожељни, јер нећемо бити добри пријатељи ако их манифестујемо.

На папиру за цртање, линијом подијељеним на пола, дјеца илуструју наведене задатке. На једној половини папира илуструју шта би они урадили да би били добри пријатељи, а на другој половини шта не треба урадити ако желе бити добри пријатељи.

Не треба ограничавати вријеме за илустровање. Дјеца могу да се баве илустровањем док их то занима, да украшавају илустрацију уколико то желе. Али треба водити рачуна да сви заврше задатак.

С обзиром да би требало бити познато која је чија илустрација, могуће је усмјерити дјецу да они који то знају напишу своје име и (евентуално) презиме, а онима који то још увијек не могу сами и требају помоћ, помоћи ће другови који то знају, а помоћ ће по потреби пружити и васпитач. (Васпитач ће процијенити, јер познаје дјецу, да ли ће користити овај дио активности, или ће на други начин означити које је чији рад. Што је значајније, осмислиће другачији начин да процијени спремност дјеце да помогну једни другима и да разумију да је сасвим у реду да сви нешто не можемо у одређеном моменту. Што и јесте сврха овог дијела активности.)

Илустрације треба изложити и користити као увод у неке друге активности. Посебно, користити као подсјетник о томе како пријатељи треба да се понашају, односно како се требамо понашати јер желимо бити пријатељи.

Не треба пропустити упознати родитеље са илустрацијама и мишљењима дјецe и подстаћи их да са дјецом разговарају о овој теми, тачније о понашањима која развијају пријатељство, а која им се свиђају.

Друга тема: Етика и антикорупција

Активност: Изнуда, изнуђивање

Исходи:

- Дјеца ће препознати исправно поступање;
- Указаће на погрешне поступке, пријавиће васпитачу понашање које одступа од норми;
- Дјеца ће моћи препознати лоше поступке у вези са коруптивним дјелима поткупљивања.

Потребни материјал:

- Курикулум за предшколско васпитање, прича “Мама и тата одлучују” (А. Елезовић), ДВД са пјесмом о породици по избору васпитача.
- Папир, оловке и бојице (које се иначе у вртићу користе) за цртање, те картони са написаним ријечима које је васпитач припремио.

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио: Поздрав дану

Уобичајени поздрав дану у вртићу (активност коју васпитач припрема и изводи у интеракцији са дјецом).

Кратка физичка вјежба показивања лијево, десно, горе доле, руком, рукама, ногом, ногама. (Све ово се може извести у дворишту предшколске установе, на игралишту.)

У соби у којој дјеца иначе бораве, у простору за окупљање и заједнички рад, дјеца сједе у кругу и васпитач покреће разговор питањем/има о томе да ли су дјеца од својих другова тражили играчку, ужину, чоколадицу или нешто друго што су у том тренутку жељели, а друг је то имао. Тражити да дјеца испричају своје искуство, уз подстицање додатним питањима уколико је потребно (како су се њихови другови понашали, да ли су тражили нешто заузврат; да ли су они сами нудили нешто заузврат, какав је био исход те ситуације, како су се осјећали...)

(Неријетко, у вртићу, дијете тражи играчку од другог дјетета и даје нешто заузврат. Васпитач прати активности дјеце и у погодном моменту ће започети овакав разговор, можда баш након уоченог поступка, што не мора бити правило.)

Други дио: Прича “Мама и тата одлучују”

Васпитач чита причу. На означеном мјесту прекинути читање, како би дјеца изнијела своје мишљење о овој ситуацији (да ли је описана ситуација праведна; зашто јесте или зашто није; чија је у ствари била играчка (јер ријеч је играчки из вртића); шта мисле хоће ли дјечак сутра донијети новац...) и, посебно, како би поставила неко питање о конкретној ситуацији.

Када дјеца изгубе интерес за изношење мишљења и постављање питања наставити читање приче до краја (како би видели шта се у причи догодило, шта су мама и тата одлучили).

По завршетку читања приче дјеца илуструју наведену ситуацију, али могу да цртају и појединачне ликове. Било дјечака који је тражио играчку, било другог дјечака који је тражио новац за играчку коју је дао другу; било да илуструју играчку (према личном избору). Могу да цртају и маму и тату, који су одлучивали у овој причи.

Дјеци треба дати времена да одлуче шта ће цртати, те тражити да саопште своју одлуку. Треба им пружити могућност да боје своје цртеже и украшавају их, према афинитету. Изабраће и мјесто на ком ће цртати, односно другове са којима ће сједити током илустровања. Не треба груписати дјецу према ономе шта су одлучила да цртају, јер сваки избор је једнако добар.

Трећи дио: Игра улога

Објаснити дјецу правила игре, према којем четверо дјеце (добровољаца) узима картоне које је васпитач припремио, на којима је написано: МАМА, И, ТАТА, ОДЛУЧУЈУ (васпитач ће рећи шта пише на сваком од четири картона, те поновити написано као реченицу).

Остала дјеца, такође добровољци, уз изговарање “мама и тата одлучују”, додају шта су одлучили, коме ће они пријавити понашање дјечака који је тражио новац (нпр. Мама и тата одлучују да ће овакво понашање пријавити васпитачу; или ...) (Суштина је да се не изостави почетак “Мама и тата одлучују”, те га зато понавља свако дијете, добровољац, које жели да саопшти шта су мама и тата одлучили.)

Када сви добровољци кажу одлуке маме и тате, можете их питати шта мисле зашто су мама и тата одлучили да наведено понашање пријаве баш том неком.

Четврти дио

По завршетку игре, заједно с дјецом изложити њихове цртеже на пано. Упоредо с постављањем цртежа на пано саопштити дјецу да се поступак тражења новца наведен у причи зове изнуђивање или изнуда. Изнуда је лош поступак.

Лоше поступке морамо рећи родитељима и васпитачима у вртићу, а они ће одлучити шта даље.

33 Етика и антикорупција: Курикулум и приручник за предшколски узраст

Активност можемо завршити пјевањем пјесме о породици коју је одгајатељ изабрао, као и плесањем (по личном избору дјецe) уз дату мелодију (умјесто плеса то може да буде и било које кретање у ритму мелодије, према “кореографији” коју је васпитач осмислио).

Напомена: Активност се не мора одвијати наведеним редослиједом. Напримјер, илустровање је могуће радити након игре улога. Васпитач ће донијети одлуку у складу са интересом дјецe и њиховим тренутним расположењем.

ПРИЧА: МАМА И ТАТА ОДЛУЧУЈУ

Дјечак је дошао тужан из вртића кући. На питање родитеља шта се десило, није ништа рекао. Нешто касније је тражио од родитеља 1 КМ. Кад су га родитељи питали што ће му новац он је одговорио:

“Данас сам тражио од једног дјечака у вртићу играчку да се играм. Он је рекао да ће ми дати ако му сутра донесем 1 КМ. Рекао сам да ћу донијети и он ми је дао играчку да се играм. Сутра му морам донијети новац.”

(Прекинути читање и дати дјечи могућност да изнесу своје мишљење о овој ситуацији или да питају оно што их у вези са ситуацијом интересује.)

Родитељи су рекли дјечаку да он неће давати никоме новац за играчке из вртића. Одлучили су рећи тетама у вртићу што се десило њиховом дјечаку, али и да ће рећи родитељима другог дјечака, како се такво понашање не би поновило.

Трећа тема: Подршка и повјерење

Активност: Моја осјећања

Циљ активности:

- Развијање способности препознавања осјећања других у сврху развијања добрих међусобних односа;
- Развијање свијести о томе како се треба понашати да би стекли повјерење другова у вртићу.

Исходи:

Дјеца ће бити у могућности:

- Препознати осјећања других;
- Ликовно изразити сопствена осјећања;

- Манифестовати повјерење у сопствене способности и способности других.

Потребан материјал:

- Апликације осјећања (тужан, весео, љут, уплашен, изненађен или неких других осјећања);
- Папир и бојице за цртање;
- Колаж папир (самољепљиви);
- ЦД са пјесмом “Кад си сретан”.

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио

- Фронтално окупљање групе и увођење у предстојећу активност.
- Плес уз пјесму “Кад си сретан”.
- На видно мјесто у групи залијепити слике осјећања. Питати дјецу да ли неко може објаснити прву слику? Шта нам она говори? Потом питати и за све остале.

Други дио

- Најавити игру “Погоди како се осјећам”. Дијете које се добровољно јави изађе испред осталих и направи израз лица какав жели или како се тренутно осјећа. Остала дјеца треба да погоде шта нам је рекло његово лице. Игру понављамо док траје заинтересованост дјеце. И васпитач може правити изразе лица, како би продужио пажњу дјеце и демонстрирао изразе лица неких осјећања која дјеца нису споменула.
- Ову активност закључујемо разговором иницираним питањима: “Знамо ли ми како се осјећају други људи?” те “Како можемо знати како се осјећају други људи?”. Нагласити да је важно познавати осјећања других, јер ћемо тако лакше сарађивати с њима и градити пријатељство.

Трећи дио

- Слиједи активност изражавања осјећања цртежом. Илустровању претходи разговор о томе какав би цртеж цртали када су сретни и задовољни или када је присутно неко друго осјећање.

Четврти дио

- По завршетку илустровања осјећања, дјеца пјевају пјесму и демонстрирају покретима тијела “Кад си сретан”.
- Овај дио активности је увод у циклус утрка, који ће трајати цијеле седмице.
- Васпитач ће подијелити ученике у двије екипе које ће се такмичити у разним утркама (у различите дане у седмици, што не значи да утрку, по сваку цијену, треба организовати сваког дана; не би их требало бити мање од три). Васпитач ће биљежити ко је победио у којој трци и резултате ће окачити на пано у групи.
- Идуће седмице саопштити дјеци да ће се одржати још једна трка, те да екипе треба да изаберу најбоље тркаче да их представљају (васпитач ће организирати избор најбољих тркача, не заборављајући споменути да већ имамо побједнике у неким претходним тркама и водиће рачуна да групе на адекватан начин изаберу своје представнике у финалној трци). Наредних дана изабрани тркачи ће се припремати за финалну трку.
- Васпитач треба да створи такву атмосферу да дјеца осјећају сигурност и повјерење, а не супарништво. Васпитач ће научити другу дјецу да навијају за тркаче, да им дају подршку и да вјерују у њих.

Пети дио

- Побједници финалне трке ће бити интервјуисани како би могли рећи осталој дјеци како су се осјећали и да ли им је повјерење другова из тима помогло и подстакло их да побиједу.
- Једно дијете, којем је васпитач помогао да се припреми уколико је било потребно, води интервју. Остала дјеца су публика.

Шести дио

- Изражавање повјерења илустрацијом, причом или пјесмом.
- Дјеца бирају начин који им одговара. Сви радови су дио изложбе која се презентује родитељима.

Препорука: Ова активност може бити основа за пројекат који ће се реализовати са породицама, на исту тему.

ПРОЈЕКАТ ЗА УЗРАСТ ОД ПЕТ ГОДИНА

Тема пројекта: Пријатељство

Циљ:

- Формирање позитивних (заједничких) ставова о пријатељству, поштовању других и значају пријатељства за сретан и сигуран живот;
- Развијање пријатељских односа међу дјецом и међу породицама.

Очекивани резултати:

Породице (родитељи и дјеца) ће:

- Изразити своје ставове о особинама и поступцима значајним за пријатељство;
- Осмислити причу за дјецу у којој ће указати на позитивне особину или понашања људи, који су, према њиховом мишљењу потребни за пријатељство;
- Осмислити причу за дјецу која указују на особине и поступке које не треба чинити, јер не развијају пријатељство;
- Кратке драматизације ситуација (игра улога) у којима је фокус на поступцима које требају или не требају чинити пријатељи.

Трајање пројекта:

Два мјесеца (Вријеме трајања пројекта може да буде и дуже, што ће васпитач процијенити, с обзиром на број дјеце у групи и уопште план активности за наредни период, као и у договору са родитељима).

Учесници: (сви) родитељи и дјеца.

Опис пројекта

На родитељском састанку говорити о резултатима рада реализиране активности “Желим да будемо пријатељи”. Упознати родитеље да је ријеч о активности на тему “пријатељство” и показати родитељима илустрације дјеце. Фокус ставити на особине и понашања која су, према мишљењу и илустрацијама дјеце, пожељна, односно непожељна за пријатељство. Родитељима можемо дати дјечије илустрације, како би код куће разговарали о њима и како би им дјеца детаљније објаснила шта су и зашто цртали. Нагласити да је илустрације потребно вратити у вртић, јер ћете правити збирку дјечијих илустрација, неку врсту сликовнице, те је потребно да у сликовници буду илустрације које је урадило свако дијете.

Овај разговор је увод у пројекат на тему “Пријатељство” у којем заједно учествују родитељи и дјеца.

Пројекат би подразумијевао три групе задатака за родитеље и дјецу (у пару).

- Једна група (родитеља и дјеце) осмишљава приче за дјецу које указују на позитивне особине или понашања, који су потребни за пријатељство (свака породица осмишљава једну причу).
- Друга група осмишљава приче за дјецу које описују особине које не желимо, као и поступке које не требамо чинити, уколико желимо бити пријатељ некоме. (Такође, свака породица пише своју причу).

- Трећа група има задатак да осмисли игру улога, примјерену узрасу дјече, која у фокусу има било пожељно, било непожељно понашање за пријатељство. Вријеме трајања игре улога је од 2 до 3 минуте. (Свака породица креира сценарио за једну игру улога.)

Задатак је могуће завршити у било које вријеме које одговара учесницима (родитељи и дијете = породица), а у оквиру времена трајања пројекта. Уколико родитељи желе и могу уклопити своје вријеме у временском року трања пројекта, пожељно је да родитељи и дијете заједно прочитају причу, односно реализују игру улога, у групи у вртићу, у времену које договоре с васпитачем.

У супротном, васпитач ће прочитати приче, увијек уз напомену да је причу написала конкретна, нпр. Амелина/Јованова/Јосипова породица. Слично је и са сценаријима за игру улога. Улоге ће играти дјеца из групе, уз помоћ васпитача.

Ове активности ће бити укомпоноване са другим редовним активностима у вртићу, током времена трајања пројекта, како би све приче биле прочитане и одигране све игре улога.

Читање прича те играње улога можемо практиковати и више пута, уколико их сматрамо адекватним, а дјеца се допадају. Такође, можемо их практиковати и након завршетка пројекта, у било којој пригодној ситуацији.

- Могуће је да парови дјеце, која желе да раде у пару, увјежбају одређене игре улога, те да их реализујемо у различитим ситуацијама када се потребно сјетити како се понашају пријатељи, или како не треба да се понашају.
- Пред крај реализације пројекта, организовати активност израде збирки прича које су осмислили родитељи и дјеца, збирки сценарија за игру улога, као и збирку ученичких илустрација из активности "Желим да будем пријатељ". У овој активности требају учествовати заједно родитељи и дјеца, што пружа још једну могућност развијања пријатељства и подршке међу дјецом и породицама.

АКТИВНОСТИ ЗА УЗРАСТ ОД ШЕСТ ГОДИНА

Прва тема: Поштење

Активност: Лопови и дјеца

Циљ активности:

- Развијање способности препознавања поштеног и праведног понашања и поступака
- Оспособљавање за доношење исправних одлука да се и сами понашају поштено и праведно.

Исходи:

Дјеца ће бити у могућности:

- Идентификовати лоше поступке у конкретној ситуацији;
- Препознати подмићивање (независно о том како ће га дјеца именовати) и идентификовати га као неприхватљив облик понашања;
- Препознати и цијенити исправне поступке и прихватљиве моделе понашања;
- Показати спремност исправног реаговања.

Потребан материјал:

- Папири и бојице за цртање
- Картон у боји за евалуацију.

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио (окупљање групе, дјеца сједе у полукругу)

Почети разговор с дјецом о томе да ли знају шта је то “лопов”. Питати их како се лопов понаша, шта лопови раде, ко хвата лопове...? Шта се најчешће догоди са лоповима, гдје заврше? Кључно питање је, да ли је то праведно, односно да ли је исправно

41 Етика и антикорупција: Курикулум и приручник за предшколски узраст

да лопови буду кажњени за своје непоштено понашање? Усмјеравати разговор како би мотивисали дјецу да кажу да ли лопови требају сносити одговорност за своје понашање.

Други дио (индивидуални или групни рад)

Дјеца илуструју лопове. Садржај илустрација може да буде према њиховом избору. *(Један лопов, више лопова; лопови у затвору; полиција јури или пак хапси лопове; лопов са маском на лицу или нешто друго према дјечијем избору).*

Потребно је једино настојати осигурати да илустрација буде у складу са темом “Лопов”.

Дјеци треба дати могућност да бирају да ли ће илустрацију радити сами или у пару/групи с неком другом дјецом коју изаберу.

Понудити им на избор и папире за цртање различитих величина и облика, бојице које иначе имате на располагању и које користите за израду илустрација.

Док се дјеца баве илустровањем, обилазите их, разговарате с њима о садржају њихових илустрација, о томе шта желе да представе, подстичете их и подржавате у раду и наравно, пружате потребну помоћ. Подстичете их да заврше своје илустрације до краја.

Завршене илустрације окачите на мјесто за излагање дјечијих радова.

Трећи дио (окупљање групе)

Саопштити дјеци да ће данас чути једну чудну/необичну причу која говори о лоповима и дјеци, а чудна је јер је написана тако да може да има више завршетака. Тачније, написана је тако да и они могу да је заврше, на начин који се њима свиђа и који сматрају да је исправан, поштен.

Дјеца се угодно смјесте, а васпитач чита причу.

“ЛОПОВИ И ДЈЕЦА”

У једној кући на крају града живио је старији брачни пар који је током живота купио много вриједних ствари које су држали у кући. Сви су знали за њихово богатство, али пошто су људи у њиховом дијелу града били поштени, стари брачни пар је остављао врата своје куће откључанима и никад се ништа није десило.

Али, старац се разболио и морао је да оде у болницу на неколико дана и његова жена је отишла са њим да брине о њему. Кућа је, са свим вриједним стварима, остала сама и откључана.

Десило се да су неки лоши људи који су пролазили близу куће искористили прилику која им се пружила и одлучили да опљачкају ову саму и откључану кућу. Отишли су по камион, паркирали га испред куће и почели у њега утоварати ствари из куће, као да су радници који помажу у селидбама.

Дјеца из тог насеља пролазила су поред куће и видјела шта се дешава. Међутим, и лопови су видјели дјецу и схватили да брзо морају нешто учинити. Позвали су дјецу да дођу до улазних врата куће и понудили им спортске реквизите, лопту, бадминтон, конопац за прескакање, неки чудни пикадо, који је умјесто стрелица имао пиштољ који је испуцавао љепљиве лоптице, као чичак, које би се лијепиле за чупаву подлогу даске пикада. Све се то налазило у кући, као и примамљиве чоколадице, различитих величина у шареним, свјетлуцавим папирима.

Дјеца су раширених очију, од изненађења и радозналости, гледала у све што им лопови нуде! Заузврат, лопови су тражили да их дјеца не пријаве полицији, него да их пусте да оду са камионом пуним украдених ствари из куће.

Шта су дјеца урадила ***

Али дјеца из тог насеља, која су знала да је стари брачни пар живио сам и да нису имали рођака, отишла су да упозоре полицију да неки непознати људи односе ствари из те куће. И

док су лопови били заокупљени утоварањем ствари у камион, полиција је стигла и ухватила их на дјелу! Полиција их је одвела у затвор, гдје су морали провести неколико година због непоштеног понашања.

На мјесту са три звјездице прекинути читање приче и чути различите одговоре дјеце. Дати прилику сваком дјетету које жели да каже шта су дјеца урадила, односно да заврши причу. Ако су неки одговори непотпуни, васпитач ће понудити потребну помоћ. Тражити и образложење за одговоре која дјеца дају, а разговарати и о посљедицама.

Уколико васпитач процјењује да дјеца у групи то могу, могуће је подијелити дјецу у групе, како би групе одлучиле шта ће дјеца из приче урадити, како би завршили причу до краја. Даљњи ток активности тече као и у претходном случају (након презентовања групних одговора).

Фокусирати разговор на понуду лопова "лопту, бадминтон, конопац за прескакање, неки чудни пикадо, који је умјесто стрелица имао пиштољ који је испуцавао љепљиве лоптице, као чичак, које би се лијепиле за чупаву подлогу даске пикада, примамљиве чоколадице, различитих величина у шареним, свјетлуцавим папирима", а да заузврат дјеца не кажу полицији, него да их пусте да оду. Питати дјецу шта су лопови хтјели са таквом понудом, шта су жељели постићи са тим поступком? Да ли неко може рећи како се такви поступци називају, настојећи сазнати да ли је дјецу познат појам МИТО*. Како процјењују такво понашање (понашање подмићивања), као добро или лоше, поштено или непоштено? Како процјењују понашање дјеце која нису прихватила понуду, него су лопове пријавила полицији?

Кључно питање је зашто је потребно бити добар и поштен и не прихватити сличне понуде?

* Није пресудно да дјеца именују то понашање као давање мита или подмићивање, важно је да разумију суштину таквог понашања, његове посљедице, те да га окарактеришу као лоше понашање, непоштено понашање, неисправно понашање или слично.

Четврти дио (разговор са цијелом групом)

Разговор наставити питањем да ли они могу навести неко слично понашање за које знају, неку ситуацију у којој је неко нешто нудио, за одређену услугу заузврат. Можда је њима неко нудио нешто што им се јако свиђа како би чували тајну или слично?

Васпитач може навести неку конкретну или хипотетичку ситуацију како би помогао дјечи да се укључе у разговор.

На крају васпитач резимира све што су дјеца рекла и што је уопште речено, наглашавајући важност исправног и поштеног понашања. Такође ће рећи да треба бити против сваког непоштеног понашања као што је нпр. понашање лопова у причи. Како крађе, тако и поступка подмићивања.

Уколико дјеца желе, можете им прочитати завршетак приче који је наведен у оригиналном тексту.

Пети дио (евалуација)

Васпитач наводи ситуацију, а дјеца подизањем договореног знака, на примјер картона одређене боје или облика, или на неки други начин, процјењују да ли је ријеч о исправној или неисправној ситуацији или поступку.

Примјер за процјену (фронтални рад са групом)

- Док сте били у дворишту, ти и твој најбољи друг сте се смочили у једној локви воде, за коју вам је васпитач рекао да јој не прилазите. Друг ти предлаже да кажете васпитачу да вас је водом попрскао неко од друге дјеце. Рекао си другу да то није поштено и да требате рећи истину васпитачу. Јер ви сте прекршили правило.

Можете и сами осмислити неку ситуацију или више њих, за које сматрате да су примјерене групи дјеце.

Друга тема: Пријатељство

Активност: Два пријатеља

Циљ активности:

- Развијање свјести о томе како пријатељи треба да се понашају и зашто нам је неко пријатељ;
- Развијање добрих односа међу дјецом.

Исходи:

- Идентификовати лоше поступке у конкретној ситуацији;
- Препознати и цијенити исправне поступке и прихватљиве моделе понашања.

Потребан материјал:

- Сlike које представљу пријатељство/ Лист за дјецу: заокружи пријатељство/другарство;
- Материјал за израду разгледница (танки картон, колаж папир, дрвене бојице, наљепнице, маказе).

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио (окупљање дјеце, затим рад у групама)

Дјеци покажемо слике, нпр. ове или неке друге које је васпитач припремио, а које представљају пријатељство. Питамо да ли су на сликама представљени пријатељи. Зашто јесу или зашто нису?

Играју ли се они са својим пријатељима, јесу ли сретни када су с њима, помажу ли им...?

Алтернатива – Сlike су дио листића који добија свако дијете са задатком да заокружи слику на којој је представљено пријатељство/другарство. Одредити која дјеца слике требају заокружити црвеном, зеленом, плавом, односно жутом бојом.

На дну листића требају написати своје име. Онима који то још не могу сами, помоћи ће они који то знају или васпитач.

Васпитач прати рад дјеце, а по завршетку рада иницира разговор као и у претходној ситуацији.

ЗАОКРУЖИ ПРИЈАТЕЉСТВО/ДРУГАРСТВО

Други корак (читање приче и разговор)

ДВА ДЈЕЧАКА

Једног дана два пријатеља су се играла лоптом. Шутирати лопту један другом, на зеленој ливади, била им је омиљена забава. Одмах уз ливаду налазио се прелијепи цвјетни врт комшије Пере. Перо је са пуно љубави и пажње садио своје биљке, залијевао их и гледао како расту и цвјетају. Посебно је био поносан на своје високе и витке тулипане.

Један од дјечака је помало неспретно, али доста јако шутнуо лопту и она је одлетјела у цвијеће комшије Пере. Поломила је неколико дивних, црвених тулипана. У том тренутку из куће је изашао комшија Перо и угледао лопту, угледао поломљене цвјетове. Дјечаци су се јако уплашили, толико да се један од њих одмах дао у бијег. Није се освртао за собом, нити се бринуо о било чему, осим како да побјегне. Други дјечак пак, од страха, није могао ни да се помјери. А било му је и жао када је видио тужно лице чика Пере.

Иако је био љут и тужан због уништених тулипана, комшија Перо се сажалио на уплашеног и усамљеног дјечака. Није га грдио само му је рекао да убудуће буду пажљивији у игри.

Када је комшија ушао у кућу, вратио се и дјечак који је побјегао.

“Шта ти је рекао? Је ли галамио? Хоће ли те тужити родитељима?” низао је питања.

“Рекао ми је да они који остављају своје пријатеље на цједилу, нису прави пријатељи.”

Након што исприча причу, васпитач ће замолити дјецу да објасне шта се десило у причи.

Шта значи оставити пријатеља на цједилу?

Разговор водити у правцу анализирања понашања дјечака који је побјегао.

Разговарати с дјецом и о томе шта се све сматра пријатељством и како се треба понашати према пријатељима.

Могуће је споменути и ситуације представљене на сликама у Листу за дјецу: *заокружи пријатељство/другарство* из претходног дијела.

Трећи дио

Васпитач ће позвати дјецу да направе разгледнице које ће дати својим пријатељима. Претходно је потребно нешто рећи о важности израде разгледница за пријатеље и објаснити да је то добар примјер пријатељства. Након тога дјеци треба показати како се праве разгледнице, као и неколико ручно израђених разгледница као примјер.

Сав материјал за израду разгледница ће бити припремљен на столу или неком другом, за то одређеном мјесту (једном или на више мјеста, према избору васпитача), а свако дијете ће одабрати онај материјал који му је потребан.

Уколико дође до свађе око материјала, васпитач ће искористити прилику да објасни дјеци како се избегавају и рјешавају свађе између пријатеља. Коначно, дјеца ће израдити разгледнице које ће бити изложене на паноима.

Четврти дио

Васпитач позива дјецу да дају разгледнице својим пријатељима и да кажу зашто су одабрали баш њих за пријатеље. Претходно треба обезбиједити да свако дијете добије разгледницу.

Трећа тема: Етика и антикорупција

Активност: Подмићивање (мито)

Циљ активности:

- Подстицање на свјесно избегавање коруптивних дјела и пријављивање истих.

Исходи:

- Дјеца ће моћи препознати лоше поступке у вези са коруптивним дјелима поткупљивања.

Потребан материјал:

- Езоп: “Басне”, прерадила А. Е.
- Фломастери, папири, цртежи лисице и роде, ДВД са басном, лутке лисице, роде и вука (слике лисице, вука и роде нацртане на дебљем папиру и обојене).

ОПИС АКТИВНОСТИ

Први дио:

Поздрав дану (уобичајени поздрав у вртићу)

(Дјеца сједе у кругу, а затим прелазе у простор за рад гдје ће моћи цртати или се служити материјалом).

Дјеци подијелити сликовни листић (налази се у прилогу). Дјеца требају прецртати цртеж за који мисле да није исправан (није добар).

Разговор о цртежу:

Они који то желе могу другима показати свој рад, уз објашњење зашто су прецртали баш ту слику?

Иницирати расправу о одговорима, уз закључивање.

Други дио:

Васпитач чита басну “Роде и лисица” до означеног мјеста (текст басне је у прилогу)

Тражити да дјеца кажу/испричају шта се догодило. Њихово интересовање је могуће подстаћи питањима као: Шта је лисица намјеравала? Шта је вук намјеравао?

Шта је вук урадио како би остварио своју намјеру? Зашто се понашао тако?

Пажњу дјеце затим усмјерити на предвиђање исхода ове ситуације. Шта мисле да ће рода урадити? Шта се може десити лисици?

Васпитач наставља са читањем. Дјеца се могу изјаснити да ли им се свиђа завршетак.

Трећи дио:

Организовати активност која ће омогућити кретање дјеце. Напримјер, урадити неколико скокова на једној нози па на другој, скочити као вук, скакати у паровима с једне ноге на другу и слично.

Након овог дијела упризорити са добровољцима кратки играказ са сценом када рода узима рибе (лош поступак) и када рода одбија да прими понуду вука (исправан поступак).

На пано или неко друго погодно мјесто окачити велике слике роде и вука (цртежи су необојени).

Играказ:

Дјеца користе слике роде, лисице и вука које су залијепљене на штапић и уз помоћ васпитача импровизују разговор роде и лисице, затим роде и вука.

Јеси ли ти дао некоме нешто како би остварио неку своју жељу, нпр. да будеш први у реду или пак да се неко игра с тобом?

51 Етика и антикорупција: Курикулум и приручник за предшколски узраст

(Дјеца у овом узрасту најчешће одговарају да ДА или НЕ па их треба потакнути да испричају догађај и да знају распознати добар од лошег поступка.)

Настојати извести закључак да поступак када некоме нешто дајемо да би нам он учинио услугу зовемо ПОТКУПЉИВАЊЕ ИЛИ МИТО.

Као и закључак да је поткупљивање/мито лоше.

Четврти дио: Евалуација (На столовима се налазе стикери у црвеној и зеленој боји.)

На слике роде и вука које смо претходно залијепили на пано, дјеца лијепе стикере у боји и то ЗЕЛЕНИ папирић на слику онога ко је исправно поступио, а ЦРВЕНИ на слику онога ко је лоше поступио.

Не треба бити незадовољан уколико број исправно налијепљених стикера није онолики колики смо очекали. Могуће је да се дјеца први пут сусрећу са појмовима корупције, мита и поткупљивања, иако ће навести и нека свој искуства у вези са овом темом. Можда их нису именовали као мито и поткупљивање, али препознају их као лоше понашање. И у овом случају је то циљ, без инсистирања на исправном именовању.

БАСНА “РОДА И ЛИСИЦА” (ПО ЕЗОПУ), ПРЕРАЂЕНА ЗА УЗРАСТ ДЈЕЦЕ ОД ПЕТ ГОДИНА

Рода и лисица су биле добре пријатељице. Често су се дружиле. Дошла је јесен и рода је одлетјела на југ. У прољеће се вратила и потражила своју пријатељицу лисицу.

Лисица је била љута на роду што је оставила саму зими. Ипак је позвала на ручак. Рода је обећала да ће сутра доћи.

Њихов разговор је чуо вук. Пришао је роди и понудио јој двије тек уловљене рибе да је сутра замијени на ручку код лисице.

У себи је размишљао:

“Каква дивна прилика за обилан оброк. Зима је била дуга и страшно сам гладан. Појешћу направљено јело, а затим и лисицу. Биће то права гозба.”

(На овом мјесту прекинемо читање приче како би дјеца могла коментарисати описану ситуацију.)

Рода је била изненађена приједлогом. Одлучно је одбила:

“Зар мислиш, вуче, да бих издала пријатељицу? Одлази и однеси своју рибу!”

Раширила је крила и одлетјела. Вук је остао без оброка, а рода и лисица су и данас добре пријатељице.

СЛИКОВНИ ЛИСТИЋ

ПРОЈЕКАТ ЗА УЗРАСТ ОД ШЕСТ ГОДИНА

Тема пројекта: Подмиђивање, мито (пројекат) – “Ко се боји вука још”

Исходи:

- Дјеца ће знати препознати лоше поступке, знаће одредити шта је позитивно, а шта негативно;
- Сазнања ће користити у свом окружењу.

Потребна средства:

- ЦД “Ко се вука боји још”; Предшколско васпитање “Етика и антикорупција”, играказ: “Ко се боји вука још”, упризорила А. Е.;
- Папири у боји, картони, љепило, фломастери, маказе.

Трајање пројекта: 10 дана

Учесници: Дјеца, васпитачи, родитељи, волонтери

Носиоци пројекта: Васпитачи

Ментори: Волонтери

Фасцилитатори: Родитељи

Евалуатори: Васпитачи, волонтери, родитељи.

Изложба радова на тему пројекта биће постављена у просторијама вртића

Пројекат ће се представити играказом “Ко се боји вука још” на свечаности поводом одласка чланова вртића у први разред основне школе.

ПЛАН

Први дио: Пригодни програм

Други дио: Играказ: “Ко се боји вука још”

Трећи дио: Евалуација пројекта

Први дио:

На свечаности поводом одласка чланова вртића прије представљања пројекта извести пригодан краћи програм који су припремили васпитачи са дјецом.

Други дио:

Извођење играказа “Ко се боји вука још” уз позадинско емитовање исте пјесме.

Трећи дио:

Представљање евалуације пројекта и његове учинковитости на освјешћивање дјетета о негативним појавама у друштвеној средини.

РАЗРАДА ПРОЈЕКТА

ИГРОКАЗ

(Све ће извести парови родитељ-дијете. Излазе са стране држећи се за руке са натписом “КО СЕ БОЈИ ВУКА ЈОШ” који носи родитељ и говоре).

Дијете: КО СЕ БОЈИ ВУКА ЈОШ?

Родитељ: ВУКА СЕ НЕ БОЈИМ ЈА.

Заједно: ТРА-ЛА-ЛА-ЛА-ЛА (пјевају)

Други пар

(Држе се за руке и родитељ носи натпис “МИТО”)

Дијете: Ко се боји мита још?

Родитељ: Мита се не бојим ја.

Заједно: Тра-ла-ла-ла-ла

Заједно. МИТО ЈЕ ЛОШЕ. ПРИЈАВИТЕ ГА!

Трећи пар:

(Држе се за руке и родитељ носи натпис “ИЗНУДА”)

Дијете: Ко се изнуде боји још?

Родитељ: Изнуде се не бојим ја.

Заједно: Тра-ла-ла-ла-ла

Заједно: ИЗНУДА ЈЕ ЛОША. ПРИЈАВИТЕ ЈЕ!

Сви учесници заједно:

МИТО И ИЗНУДА СУ ЛОШИ, ПРИЈАВИТЕ ИХ !

КОНТАКТИ ИНСТИТУЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ПРИЈАВУ КОРУПЦИЈЕ

ИНСТИТУЦИЈА	КОНТАКТ ПОДАЦИ
Агенција за превенцију корупције и координацију борбе против корупције (АПИК)	Бесплатни број: 0800 54321 web адреса: www.apik.ba
Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА)	Бесплатни број: 080 020 505 web адреса: www.sipa.gov.ba
Федерална управа полиције	Тел: +387 (0)33 280 020 web адреса: www.fup.gov.ba
МУП Републике Српске	Тел: +387 (0)51 219 300 web адреса: www.mup.vladars.net
Полиција Брчко Дистрикта	Тел: +387 (0)49 233 200 i 122 web адреса: www.policijabdbih.gov.ba
Полицијске станице у Федерацији БиХ и Републици Српској	Контакт број 122
Тужилаштво БиХ	Тел: +387 (0)33 707 200 web адреса: www.tuzilastvobih.gov.ba
Федерално тужилаштво	Тел: +387 (0)33 212 529 web адреса: www.ft-fbih.pravosudje.ba
Републичко тужилаштво РС	Тел: +387 (0)51 316 168 web адреса: rt-rs@pravosudje.ba
Тужилаштво Брчко Дистрикта	Тел: +387 (0)49 217 227 Web адреса: www.jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba
Антикорупциона мрежа у БиХ – Акаунт БиХ	Тел/факс: +387 (0)33 263 546 i 033 209 304 Web адреса: www.account.ba i www.bpp.ba
Транспаренси интернешенел БиХ	Тел: 0800 55555 web адреса: www.ti-bih.org

ОСТАЛИ КОРИСНИ ИЗВОРИ (ПУБЛИКАЦИЈЕ)

- Amundsen, I., Political Corruption: An Introduction to the Issues, Chr. Michelsen Institute, Development Studies and Human Rights, 1999.;
- Беговић, Б., Мијатовић, Б. и Хибер, Д., Корупција у правосуђу, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2004.;
- Беговић, Б., Мијатовић, Б., Корупција у Србији, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2001.;
- Бужанин, О., и Лаловић, Љ., Носиоци правосудних функција и друштво, Високо судско и тужилачко вијеће БиХ;
- Центар за развој медија и анализе/ACCOUNT, Ко је ко у борби против корупције у Босни и Херцеговини, Сарајево, 2013.;
- ЦЕМИ, Пошто испит? – знање (није) на поклон!, Студио MOUSE – Подгорица, 2012.;
- Центар за одговорну демократију - ЦОД Луна, Приручник за заштиту узбуњивача у Босни и Херцеговини, 2012.;
- Центар за одговорну демократију - ЦОД Луна, Приручник за примјену Закона у заштити лица (узбуњивача) која пријављују корупцију у институцијама БиХ, 2014.;
- Деренчиновић, Д., Мит(о) корупцији, Nocci, Загреб, 2001.
- Добовшек, Б., Превенција корупције, Факултет за сигурносне науке, Словенија, 2008.;
- Ђорђевић, С., Цивилно друштво против корупције у полицији – Предлог практичне политике, Београдски центар за безбедну политику, Београд, 2013.;
- ФМОН, Програм мјера за превенцију корупције у Федерацији БиХ – Транспарентност, законитост и поштивање процедура за боље високо образовање – Нацрт, Мостар, 2012.;
- Горјански, Д., Суставна корупција у хрватском здравству, Загреб, 2013.;
- Горјански, Д., Је ли хрватски здравствени сустав – сустав?, Матица Хрватска, Огранак Осиек, 2009.;
- Gould, 1991., а према: Khan, M. M., Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case, University of Dhaka, 1997.;
- Hallin, D. C. & Papathanassopoulos, S., Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective, Media, Culture & Society, broj 24., 2002.;

- Хасић, Ј., Кривично дјело корупције: Слабости и недоречености постојећих законских рјешења на нивоу Босне и Херцеговине, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2013.;
- International Council on Human Rights, Корупција и људска права: успостављање везе, Фонд за отворено друштво – Србија, Београд, 2010.;
- Khan, M. M., Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case, University of Dhaka, 1997.;
- Корајлић, И., Високо образовање у БиХ – отворен простор за корупцију, ТИ, 2011.;
- Крегар, Ј., Појава корупције, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, 1997.;
- Кушан, Л., Сукоб интереса, Удруга за демократско друштво, Загреб - Сплит, 2004.;
- Милосављевић, М., Како против корупције у јавним набавкама, Centre for Applied European Studies;
- Министарство правосуђа РХ, Корупција – узроци, посљедице, превенција, Загреб, 2011.;
- Шуковић, Д., Корупција у процесу приватизације у Србији, чланци, број 1, 2011.;
- Шимац, Н., Против корупције: стара пошаст, нове опасности, Мала школа демократије, књига 10, Удруга за демократско друштво, Загреб – Сплит, 2004.;
- ТАССО, ОЦД и учешће грађана, Сарајево, 2011.;
- Transparency International БиХ, Антикорупцијски планови као дио стратегијског дјеловања против корупције, Сарајево, 2011.;
- Transparency International БиХ, Мониторинг провођења Стратегије за борбу против корупције 2009-2014 – Први периодични извјештај ТИ БиХ, 2010.;
- Transparency International БиХ, Мониторинг имплементације Закона о јавним набавкама БиХ, 2012.;
- Transparency International БиХ, Методе едукације о корупцији и етици;
- UNOCD, Пословање, корупција и криминал у Босни и Херцеговини: Утицај мита и криминала на приватна предузећа, 2013.;
- UNOCD, Корупција у Хрватској: Стварна корупцијска искуства грађана, 2011.

Ко се боји корупције још? Ми не!

Објављивање ове публикације је дијелом финансирано грантом Министарства иностраних послова Сједињених Америчких Држава (Department of State). Мишљења, налази и закључци који су овдје наведени припадају ауторима и не одражавају нужно мишљења, налазе и закључке Министарства иностраних послова Сједињених Америчких Држава.

Пројекат проводи

 infohouse

Партнери на пројекту

